

'We zijn de ruige taal kwijtgeraakt'

'We zouden in de kerk gebaat zijn bij een 'profetisch beraad', naast alle aandacht voor missionair werk, diaconaat en pastoraat. Een voortgaand overleg waarbij zij die alert zijn, theologen, maar vooral ook stemmen uit andere disciplines en uit een grote diversiteit van sociale lagen, zeggen wat ze zien, en: zeggen wat ze soms amper durven denken maar wel vrezen. Een levendig, meerstemmig debat dat probeert om datgene te benoemen, dat onder de oppervlakte broeit. Een beraad dat actuele ontwikkelingen in de samenleving signaleert, zichtbaar maakt en kwalificeert; zaken waar je als kerk alleen tot je schade aan voorbij kunt gaan. We stevenen in onze westerse cultuur af op iets waar we stuk aan gaan. Er is zoiets als een 'negatieve catharsis' gaande. Tenminste, dat denk ik, af en toe. Daar zou dat beraad vandaag over moeten gaan.'

Dr. Kees van Ekris, studie leider van Areopagus, predikant in Zeist, promoveerde eind juni cum laude op het proefschrift *Making See*, over profetie. We prikten een interviewafspraak en mailden een aantal aandachtspunten voor het gesprek. Maar het liep anders, ongepland. Iets wat je 'hoog zit', moet er soms het eerste uit.

'Momenteel lees ik 'Post-Truth', van Matthew D'Ancona, een goede oplettende journalist van *The Guardian*. Hij schrijft over het huidige geesteklimaat in het Westen. 'Wat doet het aan onze ziel dat waarden als waarheid en integriteit, journalistiek en recht, trouw en *trust*, verdampen en obsoleet worden gemaakt?' 'Wat betekent het wanneer emoties belangrijker worden dan feiten?' De infrastructuur van het geestesleven in Europa ligt ernstig onder vuur, schrijft hij, of het nu gaat over racisme/migratie, ecologie, moraal of financiën.

Historisch gezien zijn dat ingrediënten voor een negatieve catharsis. Tegelijkertijd heb je voortdurend het gevoel dat dat 'steeds net niet' gebeurt. Kijk naar het gewelddadige racisme tijdens de recente massademonstratie in het Duitse Chemnitz. Even ben je ontredder: Er werd gejaagd op Syriërs en Irakezen, om ze te lynchen, nota bene. Maar al snel daarna wordt het bericht ingetrokken of als onwaar bestempeld, of gerelativeerd: er was te weinig politie op de been, niets aan de hand dus. Wat is er gaande? Of kijk naar de klimaatverandering en de apocalyptische hitte van afgelopen zomer. Je voelt even de beklemming, maar al snel gaan we over tot de orde van de dag. Ik noem maar een paar voorbeelden, tastenderwijs. Je zou verwachten dat we in de kerk een beraad bijeenroepen over wat er gaande is, dat er urgentie gevoeld wordt. Als miljoenen mensen zich om raad en richting wenden tot Yuval Noah Harari, de schrijver van *Sapiens*, *Homo Deus* en *21 lessons for the 21st century* – waarin hij doodleuk spreekt over de komende 'irrelevantie van de mens' - dan mag je toch verwachten dat de kerk ook haar beste krachten bijeenroept tot beraad, om een zinnig iets te kunnen zeggen in deze dingen. Maar dat gebeurt niet. Verre van!

Is dat gebrek aan urgentiebesef?

'Ja, maar ik vrees dat het meer is dan dat. We hebben in de kerk geen vocabulaire meer om die dingen aan te kunnen. Ons geloof kan de 'ruigheid' om over dit soort apocalyptische fenomenen na te denken niet aan.'

Of komt het doordat het reguliere kerkelijk leven is losgezongen van de werkelijkheid.

'De rooms-katholieke theoloog Metz spreekt over *Kontingenzbewältigung*. Zodra zich iets dreigends voordoet, is onze eerste impuls in de kerk: dempen. Rustig aan, niet te dit, niet te dat, ook niet de ruige termen van Paulus, niet de ruige taal van het geloof, toedekken vooral. Wij leven in een fase waarin het 'affirmatieve christendom' veel stem krijgt. Je merkt het op allerlei terreinen. In onze prediking, in de taal die mensen aanwenden om over hun geloof te spreken, in de populaire publicaties. Metz stelt: *'Je alter das Christentum um so affirmativer'*. Volgens Metz is dat

affirmatieve een vergrijzingssymptoom van het christendom. In andere tijden was de taal en de houding van de kerk robuuster, gewaagder, zelfbewuster, ontregelender, onderbrekender. Vandaag is het klimaat nogal anders. 'Iedereen aan boord houden' is het adagium, vooral weinig mensen voor het hoofd stoten, in mooie fijne woorden over het geloof spreken, in lijn denken met wat iedereen zo ongeveer denkt. Maar dat is niet een atmosfeer waarin je kunt oefenen met het profetische, en vooral: dat is niet het taalveld van de Bijbel. We moeten ons juist oefenen in tegendraadser denken, in het durven overwegen van het dramatische. Ik zal niet vergeten dat Arjan Plaisier jaren geleden al sprak over 'de apocalyptiek die amper iemand ziet', over het verval van de kerk dat zich voor onze ogen voltrekt, zonder dat iemand zijn kleren scheurt.

Dat is gaande: een sluipend, vergiftigende atmosfeer die het geestesleven verziekt, mensen onmondig maakt en die normaal gesproken uitmondt in een negatieve catharsis. Daarover moeten we nadenken. Maar in de kerk heerst een klimaat waarin nu juist dat dreigende taboe is. Ons spreken moet constructief zijn, verbindend, priesterlijk, pastoraal, positief. En ik herken dat, en ik begrijp het. Ik houd ook niet van schreeuwers en bangmakers, en populistten zitten in mijn allergie-zone. Maar anderzijds: het is toch vreemd, die nadruk op het affirmatieve, terwijl zoveel roept om tegenspraak en verzet. Als je iets daarvan verwoordt, ben je al snel een zwartkijker of een dwarsligger, in ieder geval een spelbreker. Onze theologie is *smooth*.'

Wie is 'ons' en welke theologie bedoel je? De gereformeerde theologie die gaat toch over stevige dingen, nota bene over dood en leven.

'Claire Watkins, een praktisch theologe, Rooms-katholiek, maakt in een van haar boeken verhelderend onderscheid tussen operant theology, espoused theology, formal theology en normative theology. Operant theology is de theologie zoals die functioneert in de alledaagse praktijk van gelovigen. Espoused theologie duidt op de theologie waarvan mensen denken dat ze functioneert in hun praktijken. Daarnaast heb je dan nog de formal theology: de theologie op de academie en de normative theology: de stem van de Schrift, de traditie, de normatieve liturgie. Je kunt dat ook in de analytische zin gebruiken: deze vier 'streams' zijn ver uit elkaar komen te liggen. Als je in een gemeente die wortelt in de gereformeerde traditie op een zondagochtend de Romeinenbrief wil lezen, (over de macht van de zonde, over het oordeel over de mens, over sterven aan de oude mens), dan voel je de afstand. Zowel cognitief: men kent die taal amper meer, maar ook existentieel: het is gevoelsmatig vreemd geworden. De taal, de theologische concepten van Paulus – mensen vragen zich af: wat hebben wij daar nog mee? Om het voorzichtig te zeggen: de *operant theology* in het dagelijkse leven verschilt nogal van de *normative theology*. Dus een beroep op 'wij hebben toch de gereformeerde theologie' zegt in de praktijk niet zoveel, want daarin functioneert naar mijn inschatting een versimpelde, basale theologie, dat 'God oké is, en jij ook', en dat alles goed gaat komen. Op *operant* niveau zijn we beïnvloed door positivistische en therapeutische denkmodellen. Als je ziet welke taal overblijft bij veertigers, vijftigers – mensen die zondag aan zondag in orthodoxe gemeenten hebben gekerkt en reformatorisch onderwijs hebben genoten – dan schrik je.'

De kernbegrippen uit de catechismus zijn uit het gelovige bewustzijn weggezakt?

'Verdampt. Neem het basale besef zondaar te zijn. Ik ben een zondig mens, dat betekent dat ik jou pijn kan doen en dat er een duisternis is die vat op mij kan krijgen. Op mijn betere dagen erken ik dat: 'Dat had ik niet moeten doen; maar misschien ga ik het nog wel eens een keer doen, want het hoort bij mijn aard...' Het leven is daarom een strijd: tegen de zonde, tegen de machten. Maar als je jezelf niet meer als zondaar ziet, maar vooral als 'parel in Gods hand', dan verlies je iets van dat levensbesef. Dan kijk je stomverbaasd als iemand een keer een scheve schaats rijdt, daar heb je amper taal en begrip voor: 'Hoe kan dat nou? Dat hoort toch niet bij discipelschap en al het mooie dat wij willen?' Dan verdraag je elkaar amper meer in de kerk. Het illustreert hoezeer we gegijzeld

zijn door een idealistisch optimisme. Laten we terugkeren naar het grondbesef: ik ben zondaar, van huis uit goddeloos, en dat zit diep in mij. Maar daar heb je het weer: dat is *normative theology*. Als *operant theology* kom je het nauwelijks tegen. Rechtaardiging, heiliging, verzoening, oordeel, als grondcoördinaten... er lijkt weinig van beklifd. Wat overblijft is vooral (een bepaald idee van) liefde. En een dunne theologie die de grote dingen waar wij het net over hadden, niet aankan. Bijvoorbeeld de idee dat de hemel en de aarde nog eens door vuur zullen vergaan. Zoiets past niet in het mens-, wereld- en godsbeeld.'

Hebben predikanten daar schuld aan?

'Het getuigt van een gezonde houding om die vraag eerlijk onder ogen te zien. Ik vraag het mijzelf af: dragen mijn preken en mijn gebeden bij aan die *harmlose* opvatting over God en mens? Het raakt aan mijn verantwoordelijkheid als predikant ten opzichte van de gemeente, maar het raakt ook ouders die hun kinderen seculier zien worden. Daar praten we vaak overheen, ook daar zie je die niets-aan-de-hand sfeer. Pas hadden we een kerkenraadsdag over secularisatie in onszelf en in de gemeente. We hadden op zich een goed gesprek, maar het werd pas aangrijpend toen iemand in ons midden openbrak, en huilend zei: 'Jullie weten niet half hoe erg de secularisatie is, en hoe massaal het om zich heen grijpt, hoe het voelt om al je kinderen aan tafel te zien zitten en te merken dat de taal van het geloof geen enkele kracht meer lijkt te hebben bij hen, ik bereik ze er niet meer mee'. Toen werd de kerkenraadsdag *echt*. Toen hadden we het ook over onze eigen nalatigheid en schuld, tot God. Dat wij andere goden belangrijker zijn gaan vinden. Dat onze energie ergens anders naar uitging. Dan bereiken we het taalveld van de Bijbel. Soms denk ik: wat zou het goed zijn als we die sfeer van verslagenheid veel meer zouden kennen. Dat we met elkaar onze kleren scheuren, in plaats van dat we ons verliezen in optimisme en flauwe oplossingen. Bij de profeten begint een réveil altijd met inkeer en boete.'

Je zei eerder dat je soms verbaal zou willen uithalen. Maar je aarzelt, omdat het klimaat in de kerk er niet naar is. Ook omdat je veel kan beschadigen, bijvoorbeeld bij de man die je citeert. Het luistert dus nauw – om iets krachtig naar voren te brengen, scherp en tegelijk voorzichtig.

'Martin Luther King had een paar jaar nodig om zich uit te spreken over de oorlog in Vietnam. Hij was bang zijn eigen zwarte gemeenschap schade toe te brengen. Het kan dus van wijsheid getuigen om wat te dralen en de zaak eerst goed te overdenken. Je moet geen mensen treffen die innerlijk verwond zijn. Het vergt dus tact, durf en vertrouwen. Wat hebben we bovendien aan een publiek negatief discours?'

Anderzijds zie je de urgentie alleen maar toenemen. Op een gegeven moment duldt de zaak geen uitstel.

'Inderdaad. Het gevaar dreigt dan dat je er toch weer langs heen leeft. We zitten al heel lang in een diepe crisis van secularisatie. Hoe kan het dat dit proces van gezamenlijk onder ogen zien wat dit te zeggen heeft over onszelf, over God, over onze dwalingen, maar amper gezamenlijk wordt gedeeld?'

Zie je nergens het begin van een verandering, als 'een wolkje als eens mans hand'?

'Niet of nauwelijks. In vanouds bolwerken durft men de echte crisis amper onder ogen te zien. In evangelicale kring zie ik vaak dezelfde zelfgenoegzaamheid die je vroeger in behoudende kring zag: 'Wij hebben nog volle kerken en jeugd, een kekke band, wij gaan het redden'. Ik spreek generaliserend, dat begrijp je. Soms word ik getroffen door gemeentes die 'door het nulpunt' zijn gegaan, die weten wat het is om weinig meer te hebben, maar die hebben leren volharden. Zij denken niet meer in termen van invloed of van getallen, zij houden samen de lofzang gaande. Ze zijn klein, gemarginaliseerd, en leven in het besef dat ze elkaar hard nodig hebben om niet kopje onder

te gaan. Maar op veel andere plekken mis ik het urgentiebesef. Dan heb ik het over kerkzijn en secularisatie. Maar ook als het gaat om de vragen rond ecologie of racisme zie ik precies hetzelfde. Het onverholven racisme dat je soms opsnuift in orthodox-protestantse kring. Het raakt me erg omdat wij een Surinaamse pleegzoon hebben. Soms komt het lijfelijk dichtbij, zoals deze zomer op vakantie.'

Je zegt dit allemaal in een gesprek dat we zouden voeren over profetie, het centrale thema van je proefschrift. Moeten we concluderen dat het lastig is om dat door te vertalen naar onze tijd, vanwege het affirmatieve klimaat?

'In mijn boek onderscheid ik vijf concepten van profetie. Het eerste is dat het profetische altijd iets heeft van: het *destructivum* zichtbaar maken, en daardoor het *destructivum* ontregelen en tegenspreken. Dat concept is amper haalbaar in de huidige atmosfeer in onze kerk. Daar komen we amper aan toe. Laat staan aan de andere concepten: illuminatie, catharsis, initiatie in een ander soort bestaan. Wat ik geleerd heb: als je het *destructivum* niet ziet of durft te benoemen, gebeurt ook de catharsis niet. Catharsis als in: geestelijk losgeweekt worden van dat *destructivum* en het door de Geest van God te boven komen. Dus: zonder diagnose, geen catharsis!'

Wat bedoel je met de diagnose? De doorlichting van de tijd en de onderstromen in onze cultuur?

'Ja, maar het is niet alleen groot, het speelt ook op lokaal niveau. Dat je aanvoelt wat het geestelijk leven belemmert in de gemeente. Ik denk eerlijk gezegd dat we dat wel degelijk weten of kunnen weten, dat iets in ons weet wat het geestelijk klimaat in de gemeente verziekt, en wat dus de Geest van God bedroeft. Onze welvaart, de verwereldlijking en onze ambities, de hoogmoed; het negeren van het eenvoudige leven. Een leven leiden dat is ingekapseld in al de machten van deze wereld. We participeren in praktijken die haaks staan op het evangelie en raken daardoor immuun voor het heilige. We leggen een luiheid aan de dag ten aanzien van God: op je werk kun je hele moeilijke dingen aan, maar je haakt af als we in de kerk een half uurtje nadenken over een bijbeltekst van Paulus.'

Dit wordt toch zondag aan zondag op heel veel plaatsen door dominees gezegd.

'Precies, en niemand verandert erdoor.'

Waarom eigenlijk niet?

'Misschien ook omdat het een *geestelijke* zaak is. Het is een geestelijk *inzicht*, dat niet door feiten kan worden overgebracht. Er moet iets in je doorgeprikt worden, wil je dit gaan zien en wil je je bekeren. Er moet iets in je sterven. Je moet geestelijk lef krijgen om te durven *zien*. Dat gebeurt niet zomaar, daar verzet je je ook tegen. Dat kun je immuniteit noemen of, in een andere taal, de verblinding, de duivel of 'de geest van deze eeuw', die zorgt dat er tussen het evangelie en jou een soort spons zit waardoor het niet doorkomt, niet echt diep tot je doordringt. De geest van deze eeuw is sterker dan wij denken. Er is sprake van verdoving en verharding. We laten in onze prediking heel veel liggen hierover, juist vanwege dat affirmatieve klimaat. Lees eens achter elkaar de brieven aan de tweede generatie christenen, zoals een collega me adviseerde: de brief van Judas, 2 Tessalonicenzen, 2 Petrus. Let op die taal: het gaat over de wetteloosheid, over de afval in het laatste der dagen, over de mens die terugkeert naar zijn 'eerdere braaksel'. Oef, dat is wel even iets anders dan de Barmhartige Samaritaan, zie je mensen denken... En voor je er erg in hebt, laat je het allemaal maar achterwege. Vanwege het gedoe. Omdat velen graag een positieve, praktische, bemoedigende preek hebben. Maar ik heb juist die andere, onverwachte en ruige taal hard nodig, taal die me gelijk alert maakt

over mijn tijd, taal die op mijn tijd berekend is, zo lijkt het. Het is daarnaast ook gewoon fatsoenlijke bijbelse theologie. Het moet ons alarmeren als die taal ons vreemd en overdreven over gaat komen.

We moeten terug naar die ruige taal. Juist dan voel je dat je een gesprekspartner hebt in de Bijbel, iemand die je wil waarschuwen en die niets schuwt om je bij de les te houden. Juist dan begrijp je dat er iets op het spel staat in het geloof. We moeten die taal leren uitspreken, zodat ze wakker roept. We moeten minder *beschäftigt* zijn met de vraag of de preek relevant is. Juist dit schijnbaar vreemde is razend relevant. We moeten de theologische termen weer afpellen. Hoe los je verharding op? Hoe bereik je iemand die blind is? Lees Flannery O'Connor: '*To the hard of hearing you shout, to the almost blind you draw startling figures*'. Dat vereist dat we veel expressiever, gealarmeerder, veel explicieter... Hij valt zichzelf in de rede. 'Een voorbeeld schiet me opeens te binnen. In Indonesië had ik een student-assistent, Claudius, hij is nu dominee. Een vriend van me. Op mijn promotiefeestje sprak hij een video-boodschap in. Markante jongen, ik mis hem. In zijn huidige gemeente hadden twee gemeenteleden – één van hen was lid van de kerkenraad – overspel gepleegd, met elkaar naar bed gegaan. Zie het voor je: klein Javaans dorp, kerk en moskee naast elkaar, en dan al snel het bericht dat in de christelijke kerk twee mensen overspel hebben gepleegd. Toen dat Claudius ter ore kwam, heeft hij de volgende dag zijn hoofd kaal geschoren - en hij had echt een prachtige bos haar. Zo stond hij op de kansel: een kaal hoofd als equivalent van gescheurde kleren. Als mensen in de kerk hem vroegen waarom hij zo kaal was, antwoordde hij: "Omdat dit in ons midden is gebeurd". Wat zou onze equivalent zijn van zo'n incident? Om welke zaken zou ik mijn hoofd kaal scheren?'

Ik heb veel geleerd van de relatief onbekende Duitse theoloog Johann Baptist Metz, een kritische leerling van Karl Rahner. Metz is in zijn werk kritisch op Augustinus. Hij zegt: In de vroege kerk was de gnostiek de eerste grote geestelijke *attack*. Gnostiek, dat gaat over de *zeitlosigkeit* van het heil en de *heillosigkeit* van de tijd. Marcion knoopt daar bij aan: deze wereld is het slechte werk van een inferieure god, en daar moeten we dus los van komen. Vanuit dat front begrijpt Metz Augustinus, die als reactie een apologie van de goede Schepper ontwikkelde. Gevolg is dat de last van het kwaad volledige op de schouders van de mens kwam te liggen. Metz noemt dat een *hamartologische Überforderung* van de mens. Je overvraagt de mens: er bestaat ook veel onschuldig lijden. En nog belangrijker: door deze theologie snijd je een essentiële factor weg uit het bijbels getuigenis en uit het geestelijke leven, en dat is de *Rückfrage* aan God, de vraag barstensvol pijn en klachten, als in Job, als in de psalmen, als op Golgotha. Het is die *Rückfrage* die ik tegenkwam bij profeten en profetische stemmen in mijn studie. Niet alleen de nietsontziende vragen aan mensen, maar ook de terugvraag aan God.

Als ik dat vertaal naar de thematiek van dit interview, dan denk ik: we moeten ons niet distantiëren van de crises om ons heen. We moeten ons er als kerk onder scharen. We zijn er mede debet aan. *Das ist meine Welt*, om het met een prachtige zin van Bonhoeffer te zeggen, de wereld waarin ik leef, waarin ik zondig, waaraan ik deelheb. Daarbij past ons dat we onze zonden belijden, ik de mijne, wij de onze. En er is daarnaast ruimte voor een terugvraag aan God. Dat is een *gebedsvraag*. De taal van het gebed in de Bijbel, zegt Metz, is veel ruiger, gewaagder en ongetrooster dan de steriele taal van onze theologie en onze gebeden. Gebed is *Krisensprache*, *Leidenssprache*, *Anfechtung* en *Geschrei*. In het pastoraat, als we samen ons hoofd moeten buigen vanwege onrecht, verraad. Als ik dat toelaat, de ellende, de gekrenktheid, dan heb ik die taal nodig: de roep, de woede.'

De spiritualiteit van de Psalmen.

'Ja, maar functioneert het in *operant theology*? Pas bad ik zo, in de kerk, omdat dingen me ook echt aanvlogen. Na de dienst zegt iemand tegen me: "Je bent zo bedrukt, gaat het wel goed met je?"'

Je voert een pleidooi voor een profetisch beraad. In je eentje kun je het klimaat in de kerk niet keren.

‘Je zou toch zeggen dat dit een gezamenlijk besef zou kunnen zijn in de kerk. Zolang slechts een enkele dominee of theoloog er oog voor heeft, zal er niet zoveel veranderen. Daarom noem ik dat klimaat in de kerk. Ik hoop op een klimaat waarin het niet vreemd is om met elkaar over deze dingen te spreken. Er wordt teveel weggekeken. Aan de ene kant door mensen die zich tegen de crisis verweren met een soort behoudzucht, geregeerd door angst. Aan de andere kant door een vorm van evangelicalisme waar echt evangelische mensen zich niet thuis bij voelen. Te optimistisch, zonder nadruk op bekering en vernieuwing.’

Je praat erover ook als een ‘last’, om maar eens profetenjargon te gebruiken.

‘Ja, terwijl dit toch de last van de kerk is. Je kunt het niet in je eentje dragen. Terwijl ik het zó belangrijk vind... Mijn beduchtheid voor die maatschappelijke negatieve catharsis is groot. En ik merk dat ik steeds minder zin heb om m’n mond daarover te houden. Maar daarbij hebben we in de kerk een gezamenlijk discours nodig. Want voor je het weet zie ik het ook verkeerd, en verhard ik in mijn denken. Ik heb realistische gesprekspartners nodig. Het is immers niet zo moeilijk om de apocalyptische angst in de samenleving in de kerk te verdubbelen. Je kunt er goedkoop op inspelen. Iemand moet dat tegen mij zeggen. Iemand moet mij tegenspreken.’

Er zijn heel wat experts en schrijvers die ons haarfijn apocalyptische scenario’s schetsen. De profetie gaat over dezelfde ontwikkelingen, maar valt daar niet mee samen. Wat is het verschil?

‘Daar kun je niet in het algemeen over spreken. Dat moet per geval gekwalificeerd worden. Soms zit er in het profetische een *distantie* tot maatschappelijke en historische drama’s. Zoals bijvoorbeeld Augustinus zich met een soort distantie verhiel tot de val van Rome: hij probeerde er geestelijk grip op te krijgen, het was voor hem een theologisch geladen gebeuren. Voor migranten moet goed gezorgd worden, zegt hij in een preek, maar hij ging niet in de crisis op. Met de val van Rome wankelde zijn eigen geestelijke stabiliteit niet. Sterker nog: in die epische ondergang was Augustinus helder en ongeschokt, en daarom was hij zo’n groots visionair. In die sfeer van distantie ben ik opgevoed, en ik verlang er vaak naar terug, vooral naar de stabiliteit die dat geeft: Wij hebben een ander, onwankelbaar thuis. ‘*Dies zal geen vrees ons doen bezwijken, schoon d’ aard’ uit hare plaats mocht wijken*’ (oude berijming, Ps. 46), die sfeer. En ik beleef dat ook diep: de Geest moet je op een bepaalde manier ook losmaken van deze wereld, je lospellen uit haar dreiging en beklemming. Tegelijkertijd zet de Geest je ook middenin deze wereld neer. Hij zucht in jou om die wereld. De Geest, zegt Paulus, articuleert in ons het onzegbare lijden van deze wereld tot God.

Ik zit daar vaak mee in de knoop. Distantie en verwevenheid. Ik voel me verweven en solidair met mijn tijd en tijdgenoten. Ik hou van Europa. Ik denk vaak: we kunnen en mogen ons niet distantiëren van deze crises, ook geestelijk niet. Wij zijn zelf een factor in deze ontwikkelingen. Wij zijn schuldig, wij doen eraan mee, we zijn er onderdeel van. Om het op één punt toe te spitsen: kijk toch eens hoe diep kapitalisme is ingevreten in het Nederlandse orthodoxe christendom. ‘Gij kunt niet God dienen en de Mammon’ – die tekst is ons vertrouwd vanaf onze kinderjaren, maar het is de vraag of we die ooit echt hebben verstaan. We eisten van de kerk in de DDR dat ze zich kritisch moest verhouden tot het socialisme, en terecht, maar zonder dat we een dag leken wakker te liggen over onze eigen verhouding tot het kapitalisme.’

Het is geen vrolijke boodschap.

‘Als je de situatie op je laat inwerken staat het er niet best voor. Maar dat besef kan ook de weg zijn tot werkelijke hulpeloosheid. Misschien dat God ons leegschudt, zodat we op het nulpunt komen. Dat we als kerk weer letterlijk ‘van de geef’ gaan leven. Dat we oog gaan krijgen voor Gods

verrassende daden? Een Utrechtse katholieke collega zegt me: 'Als kerk zullen we opnieuw aan het kruis gaan'. Misschien is dat de plek om kerk te zijn?'

Bert de Leede
Koos van Noppen

P.S. Reageren?

Het interview is te lezen als een uitnodiging tot een nader gesprek; het pleidooi voor een 'profetisch beraad' duidt daar al op. Als u wilt reageren, wordt dat op prijs gesteld. Mail uw reactie naar areopagus@izb.nl. We houden u dan op de hoogte van een vervolg.